Journal of Buddhist Education and Research
JBER ISSN: 2586-9434 (Print) No. S1 (May-July, 2026)

Research Paper
JBER Scope: Education

รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

The Volunteer Spirit and Social Responsibility Models of Youth in Khon Kaen Province

สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา[1*], สมควร นามสีฐาน[2], ปาณจิตร สุกุมาลย์[3]

[1,2,3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Sutipong Sawatta[1], Somkhoun Namsithan[2], Panjitr Sukumal[3]
[1,2,3] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
✉: * sutipong.saw@mcu.ac.th
(*Author Corresponding Email)

Received: 13 May 2025; Revised: 02 June 2025; Accepted: 27 June 2025
© The Author(s) 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) สังเคราะห์คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนจังหวัดขอนแก่น 2) สร้างรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น 3) นำเสนอรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น การวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ตัวแทนจาก วัด สถานศึกษา องค์กรภาครัฐ และองค์กรเอกชน ส่วนงานละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน ผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 12 คน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การวิเคราะห์โดยอุปนัย และเขียนนำเสนอรายงานในรูปแบบความเรียงเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ (1) การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ (3) การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยที่เยาวชนที่มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดีได้แก่ ด้านจิตใจต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ 1) เมตตา 2) กรุณา 3) มุทิตา 4) อุเบกขา ด้านร่างกายหรือพฤติกรรม ต้องมีหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน 2. ปิยวาจา 3. อัตถจริยา 4. สมานัตตตา 2) รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น 3 ด้าน ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้อื่น 2) การเสียสละ 3) การมุ่งมั่นพัฒนาสังคม ต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกายหรือด้านพฤติกรรม โดยด้านจิตใจต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมประยุกต์ตามหลักพรหมวิหาร 4 และด้านร่างกายต้องเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมประยุกต์ตามหลักสังคหวัตถุ 4 และได้รับการสนับสนุนจาก 1) การศึกษาและการเรียนรู้ 2) การสนับสนุนจิตอาสา 3) การเสียสละเวลาและทรัพยากร 4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 5) การสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม 6) สถานศึกษา และ 7) กลุ่มเพื่อน

คำสำคัญ : จิตอาสา, ความรับผิดชอบต่อสังคม, เยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4

Abstract

This research aimed to: 1) to synthesize the characteristics of volunteer spirit and social responsibility of youth in Khon Kaen Province, 2) to establish models of volunteer spirit and social responsibility of exemplary youth in Khon Kaen Province, and 3) to present models of volunteer spirit and social responsibility of exemplary youth in Khon Kaen Province. The study employed a Research and Development (R&D) methodology. Key informants consisted of representatives from temples, educational institutions, government agencies, and private organizations, with five participants from each sector, totaling 20 informants. In addition, a focus group discussion was conducted with 12 experts. Data were analyzed using descriptive content analysis, content analysis, inductive analysis, and were presented in the form of descriptive-analytical narratives. The findings revealed that: 1) The characteristics of volunteer spirit and social responsibility among exemplary youth comprised three major behavioral dimensions: (1) helping others without expecting rewards, (2) sacrificing personal interests for the common good, and (3) striving to improve the surrounding environment and society for positive change. Youth possessing volunteer spirit and social responsibility should demonstrate desirable qualities in both mental and behavioral aspects. Mentally, they should embody the principles of the Four Sublime States of Mind (Brahmavihāra IV), namely: (1) loving-kindness (Mettā), (2) compassion (Karuṇā), (3) sympathetic joy (Muditā), and (4) equanimity (Upekkhā). Behaviorally, they should practice the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu IV), namely: (1) generosity (Dāna), (2) kindly speech (Piyavācā), (3) beneficial conduct (Atthacariyā), and (4) impartial participation and consistency (Samānattatā). 2) The model of volunteer spirit and social responsibility for exemplary youth in Khon Kaen Province consisted of three dimensions: (1) helping others, (2) self-sacrifice, and (3) commitment to social development. Individuals should possess readiness in both mental and behavioral dimensions. The mental dimension should be guided by virtues based on the Four Sublime States of Mind (Brahmavihāra IV), while the behavioral dimension should reflect practices based on the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu IV). Furthermore, the development of volunteer spirit and social responsibility should be supported by seven key factors: (1) education and learning, (2) volunteer support systems, (3) the willingness to devote time and resources, (4) experiential learning, (5) support from family and society, (6) educational institutions, and (7) peer groups.

Keywords: Public-Mindedness, Social Responsibility, Role Model Youths in Khon Kaen Province, Brahmavihāra IV, Saṅgahavatthu IV

1. บทนำ

จิตอาสานับเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่สังคมปรารถนาให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นคุณธรรม ที่กล่าวถึงสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวมที่แสดงออกซึ่งพฤติกรรมอาสาทำประโยชน์ ช่วยเหลือ ผู้อื่นและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน ปัจจุบันสังคม ไทยคาดหวังว่า จิตอาสาจะเป็นคุณธรรมที่สมาชิกยึดมั่น ไม่ว่าจะมีบทบาทอยู่ในส่วนใดของสังคม ทั้งสถาบัน ครอบครัว สถาบันการศึกษา และองค์การต่าง ๆ ที่บุคคล เป็นสมาชิก กลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่สังคมให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เป็นผู้มีจิตอาสานั่นคือกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2566) ซึ่งเห็นได้จากการบัญญัติถึงคุณลักษณะที่พึง

ประสงค์ทั้งในนโยบาย พระราชบัญญัติ และมาตรฐานตัวชี้วัดทางด้านการศึกษาต่าง ๆ อาทิ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ซึ่งระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนา คนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

ประเทศไทยในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาได้มีขบวนการของเยาวชนรุ่นใหม่ออกมาเสนอข้อเรียกร้องทางการเมืองและทางสังคม มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นการส่งเสริมในเรื่องจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมในแนวทางที่ถูกที่ควรจึงเป็นสิ่งจำเป็น (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2564) โดยที่การสร้างเยาวชนให้มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยต่อยอดให้เยาวชนเติบโตเป็นคนดีและมีคุณภาพ อันจะนำมาซึ่งการสร้างสังคมที่ดี สงบร่มเย็น และพร้อมที่จะเผชิญสิ่งต่างๆ ไปพร้อมๆ กัน ซึ่งถ้าเราทำได้สำเร็จ การพัฒนาชาติตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ก็จะบรรลุเป้าหมายตามที่ได้วางไว้ เพื่อให้สังคมไทยเข้มแข็งขึ้น และมีคนไทยที่มีคุณภาพ ทุกคนในสังคมมีจิตใจโอบอ้อมอารีย์ ทำความดีและทำประโยชน์ต่อผู้อื่นอยู่เสมอ ก็จะทำให้สังคมมีการพัฒนาและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จังหวัดขอนแก่นถูกกำหนดให้เป็นเมืองสำคัญและเป็นเมืองศูนย์กลางด้านต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีการวางรากฐานการพัฒนาจังหวัดอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งนี้จังหวัดขอนแก่นปรากฏว่า ได้มีเยาวชนที่รวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มเยาวชนต้นแบบภายในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยรวมตัวกันขึ้นเพื่อทำกิจกรรมทางสังคม เพื่อการช่วยเหลือสังคมในการลงไปพัฒนาเชิงพื้นที่ (จังหวัดขอนแก่น. 2567) รวมทั้งนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่นที่รวมตัวกันทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้การมีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม ผ่านการใช้กิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางดนตรีภายในชุมชน สะท้อนให้เห็นความต้องการรวมตัวกันของเยาวชนเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมทางสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนมีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม หาไม่แล้วจากความเจริญรุ่งเรืองด้านวัตถุในปัจจุบัน จะเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคม มีค่านิยมที่ให้ความสำคัญแก่การแสวงหาเงินทอง แสวงหาอำนาจบารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ จะส่งผลให้เยาวชนมีความเห็นแก่ได้เห็นแก่ตัว และด้วยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดขอนแก่นนับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นหลักคำสอน หลักการปฏิบัติตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาให้เกิดการมีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ในฐานะที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่นได้ส่งเสริมให้เยาวชนมีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการพัฒนาจึงวางโครงการวิจัยนี้ไว้ เพื่อเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปส่งเสริมความเป็นจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมแก่เยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น และเป็นปัญหาที่คณะผู้วิจัยจักได้หาคำตอบต่อไปว่า คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่นเป็นอย่างไร รูปแบบการพัฒนาเยาวชนให้เกิดมีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมจังหวัดขอนแก่นที่เหมาะสมเป็นอย่างไร และเพื่อต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้รูปแบบคุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบ

จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเยาวชนจังหวัดขอนแก่นให้เป็นผู้ที่มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุขแก่ตัวเอง สังคม และประเทศชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อสังเคราะห์คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนจังหวัดขอนแก่น
2) เพื่อสร้างรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น
3) เพื่อนำเสนอรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับคุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น มี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นคุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

ระยะที่ 2 การศึกษาและถอดรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มที่เป็นต้นแบบภายในจังหวัดขอนแก่น แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 4 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ขั้นตอนที่ 5 สรุปและสร้างร่างรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น และ

ระยะที่ 3 ยืนยันรูปแบบฯ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ มี 1 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 6 จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อยืนยันรูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

4. ผลการวิจัย

4.1 คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบ ประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 3) การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

เยาวชนที่มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดีทั้งทางด้านจิตใจและด้านร่างกายหรือพฤติกรรม ด้านจิตใจต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ 1) เมตตา 2) กรุณา 3) มุทิตา 4)

อุเบกขา ด้านร่างกายหรือพฤติกรรม ต้องมีหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน 2) ปียวาจา 3) อัตถจริยา 4) สมานัตตตา

ปัจจัยที่สนับสนุนให้เยาวชนเป็นผู้มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมได้ ดังนี้

1. การให้การศึกษาและการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้ค่านิยมและจรรยาบรรณ 2) การพัฒนาทักษะสำหรับชีวิต 3) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทในสังคม 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต 5) การสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วม

2. การสนับสนุนจิตอาสา ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมคุณลักษณะบุคลิกภาพ 2) การสร้างความเข้าใจและเอื้ออำนวยในชุมชน 3) การพัฒนาทักษะและความสามารถ 4) การสร้างความภูมิใจและความสัมพันธ์ 5) การส่งเสริมจิตสาธารณะและความรับผิดชอบสังคม

3. การบริจาคเวลาและทรัพยากร ประกอบด้วย 1) การพัฒนาความเข้าใจและความสำคัญของการช่วยเหลือ 2) การส่งเสริมคุณลักษณะเช่นความเมตตาและความรับผิดชอบ 3) การสร้างความเชื่อมโยงกับชุมชน 4) การพัฒนาทักษะและความสามารถ 5) การสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่า

4. การเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย 1) การช่วยเหลือผู้อื่น 2) การทำงานร่วมกับผู้อื่น 3) การสร้างความเข้าใจ 4) ความรับผิดชอบต่อสังคม

5. การให้ความสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม ประกอบด้วย 1) การเป็นตัวอย่าง 2) การสนับสนุนการศึกษา 3) การสร้างโอกาสให้เยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสังคม 4) การสนับสนุนการพัฒนาทักษะสังคม 5) การสนับสนุนการเรียนรู้จากประสบการณ์

จากผลการศึกษาสามารถสังเคราะห์คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น ได้ดังภาพต่อไปนี้



ภาพประกอบที่ 1 คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และคณะ

4.1.2 รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่นโดยนำผลจากการศึกษาในระยะที่ 1 มาสังเคราะห์เพื่อกำหนดรูปแบบ ดังนี้

1. คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบ ประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 3) การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

2. เยาวชนที่มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ดีประกอบด้วย 1. ด้านจิตใจต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ 1) เมตตา 2) กรุณา 3) มุทิตา 4) อุเบกขา 2. ด้านร่างกายหรือพฤติกรรม ต้องมีหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน 2. ปียวาจา 3. อัตถจริยา 4. สมานัตตตา

3. ปัจจัยที่สนับสนุน ให้เยาวชนเป็นผู้มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วย 1) การให้การศึกษาและการเรียนรู้ 2) การสนับสนุนจิตอาสา 3) การบริจาคเวลาและทรัพยากร 4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 5) การให้ความสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม 6) สถานศึกษา 7) กลุ่มเพื่อน

จากผลการศึกษารูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่นเป็นรูปแบบการพัฒนาที่บูรณาการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ หลักการมีส่วนร่วม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ส่งผลให้เยาวชนสามารถพัฒนาตนเอง ควบคู่กับการสร้างประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถเขียนเป็นภาพแสดงต่อไปนี้



ภาพประกอบที่ 2 รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และคณะ

4.1.3 การนำเสนอองค์ความรู้รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

ขั้นตอนการนำเสนอองค์ความรู้รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น คณะผู้วิจัยได้ประชุมกลุ่มย่อยแผนงานวิจัยเพื่อกำหนดพื้นที่การนำเสนอองค์ความรู้รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น โดยได้กำหนดเอาพื้นที่โรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาภายในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 3 โรงเรียนประกอบด้วย 1. โรงเรียนการกุศลวัดหนองแวงพระอารามหลวง 2. โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย และ 3 โรงเรียนกัลยาณวัตร กำหนดกลุ่มเป้าหมายโดยเลือกเอานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนละ 30 คน เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเพื่อพัฒนาให้เป็นเยาวชนจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมต้นแบบจังหวัดขอนแก่นต่อไป



ภาพประกอบที่ 3 การนำเสนอองค์ความรู้รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น

5. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ต้องนำมาอภิปรายผลดังนี้

5.1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบ ประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1. การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2. การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 3. การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากว่า จิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้โดยการช่วยเหลือบุคคลอื่นโดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ เป็นการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยหวังให้สิ่งรอบตัวหรือสังคมดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฐณิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่พบว่า จิตอาสาของนักเรียนมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือการช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละต่อสังคม และความมุ่งมั่นพัฒนา

5.2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น มีพื้นฐานมาจากการสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการมุ่งมั่นพัฒนาสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก ซึ่งสะท้อนว่าจิตอาสาไม่ได้เป็นเพียงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว แต่เป็นกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะภายในที่หล่อหลอมให้เยาวชนตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะสมาชิกของสังคม และสามารถแสดงออกผ่านการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงระดับสังคมเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยม และทัศนคติของปัจเจกบุคคล เมื่อบุคคลจำนวนมากมีพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อส่วนรวม ย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมในระยะยาว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) ดังนั้น การสร้างเยาวชนต้นแบบที่มีจิตอาสาจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์และทุนทางสังคมของชุมชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ รูปแบบจิตอาสาของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่นไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ แต่ครอบคลุมการเป็นแบบอย่างที่ดี การมีภาวะผู้นำ การคิดสร้างสรรค์ การเสียสละ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งสะท้อนว่าจิตอาสาเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนแบบองค์รวม ทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นคุณลักษณะของพลเมืองที่มีคุณภาพในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation Theory) ที่กล่าวว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือเยาวชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับผิดชอบต่อกิจกรรมของชุมชน จะช่วยให้เกิดความเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และเกิดความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมและทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน และผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของเยาวชนต้นแบบมิได้เกิดจากการปลูกฝังด้านจิตสำนึกเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการพัฒนาองค์ประกอบทั้งด้านจิตใจและด้านพฤติกรรม โดยด้านจิตใจอาศัยหลัก พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ส่วนด้านพฤติกรรมอาศัยหลัก สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้อื่น จึงสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาจิตอาสา

และความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชน เพราะสามารถเชื่อมโยงจากการพัฒนาจิตใจไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาของ แสงอาทิตย์ เจ้งวัฒนพงศ์ และคณะ (2564) ได้ทำวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยด้านจิตอาสา ของนักเรียนสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยด้านจิตอาสาของนักเรียน สังกัดสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้บริหารประกอบไปด้วย องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านนโยบายการบริหารกิจกรรมจิตอาสา ด้านวัตถุประสงค์การบริหารกิจกรรมจิตอาสา ด้านลักษณะกิจกรรมจิตอาสา และด้านหลักการจัดการเรียนรู้กิจกรรมจิตอาสา

5.3 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่น เป็นรูปแบบการพัฒนาที่บูรณาการการพัฒนาด้านความคิด จิตใจ พฤติกรรม และการมีส่วนร่วมทางสังคม โดยอาศัยความร่วมมือของครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน วัด และเครือข่ายภาคีต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น และการรับผิดชอบต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ รูปแบบดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการจัดกิจกรรมจิตอาสา แต่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนอย่างเป็นองค์รวม จนสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงของบุคคล ทั้งด้านค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรม เมื่อบุคคลจำนวนมากมีพฤติกรรมที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมในภาพรวม ดังนั้น การสร้างเยาวชนให้มีจิตอาสาจึงมิใช่เพียงการปลูกฝังคุณธรรมส่วนบุคคล แต่เป็นการสร้างทุนมนุษย์ที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมในระยะยาว ผลการศึกษายังพบว่า รูปแบบจิตอาสาประกอบด้วยพฤติกรรมสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน (2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ (3) การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561) ที่อธิบายว่า จิตอาสาเป็นการกระทำด้วยความสมัครใจ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน และเป็นกระบวนการสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และยังพบว่า รูปแบบการพัฒนาจิตอาสาของเยาวชนต้นแบบจังหวัดขอนแก่นมีรากฐานจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พรหมวิหาร 4 และ สังคหวัตถุ 4 โดยพรหมวิหาร 4 ทำหน้าที่พัฒนาจิตใจของเยาวชนให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ขณะที่สังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่กำกับการแสดงออกเชิงพฤติกรรมผ่านการให้ การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ และการวางตนอย่างเสมอภาค ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2562) ที่อธิบายว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่พัฒนาจิตใจให้พร้อมอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ ส่วนสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักแห่งการยึดเหนี่ยวน้ำใจและสร้างความสามัคคีในสังคม อันเป็นรากฐานของการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1) จากผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนต้นแบบประกอบด้วยพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1. การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2. การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 3. การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาเยาวชนจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคมบนพื้นฐานพฤติกรรมหลักทั้ง 3 ด้าน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่เยาวชนและสถานศึกษา

2) การดำเนินงานด้านจิตอาสา เป็นการดำเนินงานที่มีละเอียดอ่อน เป็นงานที่อาศัยความสมัครใจของผู้ทำเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อมีการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ และมีการบังคับให้คนเข้าร่วมก็จะไม่เป็นงานจิตอาสาที่แท้จริง ดังนั้น การพัฒนางานด้านจิตอาสา ควรมีการดำเนินการโดยความสมัครใจของผู้ร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ สถานศึกษาควรนำกิจกรรมนั้นมาปฏิบัติ หรือนำกิจกรรมนั้นมากำหนดเป็นนโยบายในการปฏิบัติ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้รับสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนสำคัญที่ร้อยเรียงเข้าด้วยกัน เพื่อขับเคลื่อนให้เยาวชนก้าวสู่การเป็นเยาวชนต้นแบบที่มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนี้

1. พฤติกรรมหลักของเยาวชนต้นแบบ เยาวชนผู้ที่จะเป็นต้นแบบด้านจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม จะต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน 1) การช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2) การเสียสละ ประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ 3) การมุ่งมั่นพัฒนาสังคม หรือสิ่งรอบตัวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

2. คุณสมบัติและฐานคิดเชิงหลักธรรม การพัฒนาเยาวชนให้สมบูรณ์พร้อม ต้องขับเคลื่อนควบคู่กันทั้งมิติด้านจิตใจและพฤติกรรมทางกาย โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมเป็นฐานคิด มิติที่ 1 ด้านจิตใจ (หลักพรหมวิหาร 4) เพื่อเป็นเครื่องกำกับจิตใจให้มีความพร้อมในการเป็นผู้ให้ ประกอบด้วย เมตตา ความปรารถนาดี กรุณา อยากช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และ อุเบกขา การวางใจเป็นกลางตามความเป็นจริง มิติที่ 2 ด้านร่างกายหรือพฤติกรรม (หลักสังคหวัตถุ 4) เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนและเหนี่ยวรั้งใจคนในสังคม ประกอบด้วย ทาน การแบ่งปันเสียสละ ปิยวาจา การพูดจาสุภาพไพเราะและให้กำลังใจ อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ด้วยแรงกายแรงใจ และ สมานัตตตา การวางตัวเสมอต้นเสมอปลายและร่วมสุขร่วมทุกข์

3. ปัจจัยสนับสนุนและกลไกขับเคลื่อน เป็นปัจจัยสิ่งแวดล้อมและกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุน และกระตุ้นให้เยาวชนเกิดจิตอาสาและพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างยั่งยืน ระกอบด้วย 1) การศึกษาและการเรียนรู้ เช่น การปลูกฝังค่านิยม จรรยาบรรณ ทักษะชีวิต และการเข้าใจบทบาทหน้าที่ในสังคม 2) การสนับสนุนจิตอาสา การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมโครงการที่เป็นประโยชน์เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและความเป็นผู้นำ 3) การเสียสละเวลาและทรัพยากร การเรียนรู้ผ่านการบริจาคหรือสละแรงกายแรงใจ ซึ่งช่วยสร้างความผูกพันกับชุมชน 4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ การลงมือช่วยเหลือและทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้

เข้าใจมุมมองที่หลากหลายและยอมรับความแตกต่าง 5) การสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม การเป็นแบบอย่างที่ดีจากคนใกล้ตัวและการเลี้ยงดูที่สร้างค่านิยมการแบ่งปัน 6) สถานศึกษา กลไกสำคัญในการกำหนดกิจกรรม โครงการ และส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม 7) กลุ่มเพื่อน มีอิทธิพลอย่างมากในการชักชวน ร่วมมือ และกระตุ้นให้เยาวชนหันมาเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาไปด้วยกัน

ดังนั้น การจะหล่อหลอมเยาวชนให้กลายเป็น เยาวชนจิตอาสาและรับผิดชอบต่อสังคมต้นแบบ ไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวเยาวชนเพียงลำพัง แต่ต้องเกิดจากระบบคิดภายในที่ดี (พรหมวิหาร 4) การแสดงออกทางสังคมที่เหมาะสม (สังคหวัตถุ 4) และที่สำคัญคือต้องได้รับแรงหนุนรอบทิศทางจากทั้งครอบครัว เพื่อน สถานศึกษา และระบบการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม



ภาพประกอบที่ 4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และคณะ

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2566). *แผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566–2570).* กระทรวงวัฒนธรรม.

จังหวัดขอนแก่น. (ม.ป.ป.). *แผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น (พ.ศ. 2566–2570) ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567.*

ณัฐณิชากร ศรีบริบูรณ์. (2550). *การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2562). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา, 116*(74 ก), 1–23.

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). (2566). *การส่งเสริมคุณธรรม พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา.* ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).

แสงอาทิตย์ เจ้งวัฒนพงศ์, ประสิทธิ์ รัตนกลาง, & วลัยพร สิริภานุพงศ์. (2564). รูปแบบการพัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยด้านจิตอาสาของนักเรียนสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร. *วารสารบริหารธุรกิจศรีปทุม, 11*(2). https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/download/250058/170638

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2564). *แนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตอาสาและความรับผิดชอบต่อสังคม.* กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2549). *มาตรฐานตัวบ่งชี้และเกณฑ์การพิจารณาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549–2553)* (พิมพ์ครั้งที่ 3). จุดทอง.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *จิตอาสาและการสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม.* สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

Bacter, C., & Marc, C. (2016). Students' involvement in social volunteering. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series VII: Social Sciences. Law, 9*(58), 69–78.